

دانشگاه اصفهان

ترجمه

المعالم الجديدة للاصول

نویسنده: شهید سید محمد باقر صدر

مترجم: دکتر مصطفی جباری

سرشناسه

: صدر. محمد باقر، ۱۹۳۱-۱۹۷۹ م.

Sadr, Muhammad Baqir

عنوان قراردادی

: المعالم الجديدة للاصول. نمایه الفكر. فارسی.

عنوان و نام پدید آور:

: ترجمه المعالم الجديدة للاصول / نویسنده محمد باقر صدر؛

مترجم مصطفی جباری.

مشخصات نشر

: سمنان: دانشگاه سمنان، ۱۳۸۷.

مشخصات ظاهری

: ۱۴۵ ص.

شابک

: 978-964-7978-47-7

وضعیت فهرست نویسی

: فیبا

موضوع

: اصول فقه شیعه.

شناسه افزوده

: جباری مصطفی . مترجم.

شناسه افزوده

: دانشگاه سمنان.

رده بندی کنگره

: ۱۳۸۷ ۴۶۰۴۱ م ۱۵۹/۸ BP

رده بندی دیویی

: ۲۹۷/۳۱۲

شماره کتابشناسی ملی

: ۱۲۳۰۸۴۲

عنوان کتاب: المعالم الجديدة للاصول

مترجم: مصطفی جباری

طرح روی جلد: اسماعیل شجاعی

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۷

چاپ: نفیس سمنان

تیراژ: ۱۵۰ جلد

قیمت: ۳۵۰۰۰ ریال

شابک: 978-964-7978-47-7

حق چاپ محفوظ و متعلق به انتشارات دانشگاه سمنان می باشد

تلفن انتشارات: ۰۳۳۱-۳۳۲۰۲۹۵

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	یادداشت مترجم
۸	یادداشت نویسنده
۱۰	بخش اول - درآمدی بر علم اصول
۱۰	تعریف علم اصول
۱۶	موضوع علم اصول
۱۶	علم اصول، منطق فقه است
۱۷	اهمیت علم اصول در عملیات استنباط
۱۸	اصول و فقه، به مانند قاعده و تطبیق
۲۰	تأثیر متقابل فکر اصولی و فکر فقهی
۲۱	نمونه‌هایی از پرسش‌هایی که علم اصول به آن‌ها پاسخ می‌دهد
۲۲	جواز استنباط حکم شرعی
۲۸	راه‌های اساسی برای اثبات در علم اصول
۲۹	بیان شارع
۲۹	ادارک عقلی
۳۱	دیدگاه‌های مختلف درباره‌ی ادارک عقلی
۳۲	۱- چالش علیه استثمار عقل
۳۴	قول به تصویب
۳۶	عکس‌العمل حوزه‌ی اهل سنت
۳۸	۲- چالش به نفع عقل
۴۰	تاریخ علم اصول
۴۰	زادگاه علم اصول
۴۳	نیاز تاریخی به علم اصول
۴۶	تصنیف در علم اصول
۴۷	تحول علم نظریه و علم تطبیق به‌دست شیخ طوسی
۵۲	توقف نسبی علم
۵۸	توصیف ابن ادریس از دوران توقف

۵۸	تجدید حیات و حرکت در مباحث علمی
۶۰	صاحب سرائر تا صاحب معالم
۶۳	حسده‌ای که علم اصول دید
۶۶	ریشه‌های ادعایی حرک، اخباری‌گری
۶۹	مباحث اصولی این دوره
۷۰	پیروزی علم اصول و ظهور مکتب جدید
۷۱	متنی بیان‌گر جدال با حرکت اخباری‌گری
۷۲	چکیده سخن
۷۳	منابع الایام تفکر اصولی
۷۳	۱- مباحث تطبیق در فقه
۷۴	۲- علم کلام
۷۵	۳- فلسفه
۷۵	۴- زمین‌ زندگی یک متفکر اصولی
۷۵	۵- عامل زمان
۷۶	۶- نوآوری ذاتی
۷۷	نمره و نوآوری اندیشه‌ی اصولی
۷۹	حکم شرعی و تقسیمات آن
۸۰	نفسیه حکم به تکلیفی - نسعی
۸۱	انقسام حکم تکلیفی
۸۲	بخش دوم - مباحث علم اصول
۸۲	تقسیم‌بندی مباحث
۸۳	عناصر مشترک در هر دو نوع
۸۵	نوع اول - عناصر مشترک در استنباط قائم بر اساس دلیل
۸۶	۱- دلیل لفظی
۸۶	وضع و ارتباط زبانی
۹۰	'استعمال یعنی چه؟
۹۱	حقیقت و مجاز
۹۲	ساختار زبان
۹۳	هدایت جمله
۹۴	ربط دوم و ربط تقدس

۹۵	مدلول لغوی و مدلول نفسی
۹۷	جمله خبری و جمله انشایی
۹۷	ظهور لفظی
۹۹	فصل اول - تبیین ظهور دلیل لفظی
۱۰۱	۱- صیغه امر
۱۰۳	۲- صیغه نهی
۱۰۴	۳- اطلاق
۱۰۴	۴- ادات عموم
۱۰۵	۵- ادات شرط
۱۰۶	فصل دوم - حجیت ظهور
۱۰۷	ظهور حال متکلم
۱۰۸	حجیت ظهور
۱۰۹	تطبیق حجیت ظهور بر ادله‌ی لفظیه
۱۱۱	قرینه‌ی متصله و قرینه‌ی منفصله
۱۱۱	۲- دلیل برهانی
۱۱۱	بررسی روابط عقلی
۱۱۳	طریق قیاس
۱۱۴	تقسیم بحث
۱۱۴	فصل اول - در روابط میان خود احکام
۱۱۴	رابطه‌ی تضاد میان وجوب و حرمت
۱۱۶	آیا حرمت عقد، مستلزم فساد عقد است؟
۱۱۷	فصل دوم - رابطه‌ی میان حکم و موضوع آن
۱۱۷	جعل و فعلیت
۱۱۷	موضوع حکم
۱۱۸	فصل سوم - رابطه‌ی میان حکم و متعلق حکم
۱۱۹	فصل چهارم - رابطه‌ی میان حکم و مقدمات
۱۲۰	فصل پنجم - رابطه‌ی موجود در حکم واحد
۱۲۳	۳- دلیل استقرایی
۱۲۳	فصل اول - استقرا در احکام
۱۲۵	فصل دوم - دلیل استقرایی غیر مستقیم

۱۲۶	۱- اجماع و تسبیح
۱۲۶	۲- خبر
۱۲۷	۳- سیره‌ی مشهوره
۱۲۸	۴- سیره‌ی عقایدیه
۱۲۹	۴- تعارض بین ادله
۱۳۰	فصل اول - در ترحس میان دو دلیل لفظی
۱۳۱	فصل دوم - در ترحس بین دلیل لفظی و دلیل دیگر
۱۳۳	نوع دوم - عناصر مشترک در استنباط مبتنی بر اصل عملی
۱۳۳	۱- فاعده‌ی عملی و مفعول
۱۳۵	۲- فاعده‌ی عدلی و مفعول
۱۳۶	۳- فاعده‌ی منجزیت علم اجمالی
۱۳۸	منجزیت علم اجتهادی
۱۳۹	تجلیل علم اجمالی
۱۴۰	مورد تردید
۱۴۱	۴- استحباب
۱۴۱	حساب سابق متیقن
۱۴۲	شک در بقا
۱۴۳	وحدت موضوع در استحباب
۱۴۳	تعارض بین اصول
۱۴۴	احکام تعارض دو نوع عناصر مشترک در استنباط
۱۴۵	سخن پایانی

یادداشت مترجم

چهره‌ی علمی شهید سید محمد باقر صدر، برای همه‌ی آنان که با حوزه‌ی علوم اسلامی سر و کار دارند کمابیش شناخته شده است. از این رو بهتر آن دیدم که مختصری از زندگی‌نامه‌ی آن شهید که در کتاب «دروس فی علم الاصول» خود ایشان آمده است در این جا بیاورم:

مختصری درباره‌ی زندگی شهید صدر^۱

خانواده‌ای اصیل و بزرگوار

خاندان شهید صدر به فضل، تقوی، علم، عمل و مکارم اخلاق شناخته شده و در همه‌ی نسل‌ها مشعل هدایت و نور، مرکز رهبری و زعامت دینی و افاده و افاضه‌ی علوم بوده‌اند و از شجره‌ی رسالت و سلاله علوی اهل بیت علیهم السلام که اراد الله لیذهب عنهم الرجس و یطهرهم تطهیراً هستند.

این‌جا به شماری از بزرگان این شجره طیبه - که رهبری بی‌نظیر و مرجع توانمند یعنی شهید گران سنگ ما سید محمد باقر صدر، رضوان الله تعالی علیه، از آن به بار آمده است - اشاره می‌کنیم:

۱- سید صدرالدین. محمد بن سید صالح بن سید محمد بن سید ابراهیم شرف الدین بن زین العابدین بن سید نورالدین موسوی عاملی، از مفاخر شیعه و دانشمندی بی‌نظیر از علمای بزرگ مسلمانان، از نوابغ علم و ادب و در فضیلت و تقوی بی‌مانند، وی در روستای «معرکه» از روستاهای جبل عامل، در ۲۱ ذی‌قعدة سال ۱۱۹۳ هجری قمری به دنیا آمد. در نجف اشرف رشد و نمو علمی کرد، سپس به کاظمیه و از آن‌جا به اصفهان مهاجرت و پس از آن به نجف اشرف آمد. در همان‌جا فوت کرد و دفن شد.

پدرش سید صالح از بزرگان علما، مرجع تقلید و رهبر امامیه در شام بود. از ظلم حاکم ظالم جبل عامل - احمد جزار - از آن‌جا به نجف اشرف فرار کرد و در سال ۱۲۱۷ درگذشت. مادرش دختر شیخ علی بن محی‌الدین از نواده‌های شهید ثانی است.

۱- از: دروس فی علم الاصول، سید محمدباقر صدر، حلقه اول، مؤسسه النشر الاسلامیه التابعة لجماعه

سید صالح از کودکی به علوم انسانی و معارف الهی چنان اهتمام کرد که در هفت سالگی بر «فطر الندی» تعلیق نوشت، خودش می‌گوید: در سال ۱۲۰۵، که دوازده ساله بودم، در درس استاد وحید بهبهانی و علامه طباطبایی و سید بحر العلوم شرکت می‌کردم.

می‌گویند سید بحر العلوم در آن هنگام چیزی که آن را «الذره» نامیده بود سرود و چون در سید صدرالدین نوان بالایی در شعر و ادب می‌دید؛ آن را بر وی عرضه می‌کرد. سید صدرالدین بیش از سن تکلیف، به اجتهاد رسید. صاحب ریاض - ره - در سال ۱۲۱۰ به او اجازه‌ی اجتهاد داد و تصریح کرد که وی از چهار سال پیش مجتهد بوده است. و بن بدان معنی است که وی در سیزده سالگی مجتهد بوده است. و این چیزی است که بخیرش را فقط در علامه، حلی و فاضل هندی شنیده‌ایم.

۲- سید اسماعیل صدر، رئیس شیعه و زعیم تشیع، مربی فقها، صدرالعلماء، استاد مجتهدین و محققین. نایب امام سید انام، حامی شریعت و فخر شیعه، جوهر عصر و برگزیده دهر، پیشوای زاهد پرهیزگار متقی، آیه العظمی و حجت کبری سید اسماعیل صدر اصفهانی - قدس سره - سید جلیل، عالم کامل، خبیر ماهر، فقیه اصولی، محقق عبقری، یگانه‌ی زمان در زهد، بی‌نای روزگار د تقوی، یکی از مراجع تقلید شیعه، در ۱۲۵۸ در اصفهان متولد شد. پدرش سید صدرالدین عملی اصفهانی است. وقتی پدرش در ۱۲۶۴ فوت کرد، وی تحت حمایت و تربیت برادرش سید محمد علی معروف به «آقا مجتهد» درآمد که هوش سرشاری داشت چندان که در اوایل سی تکلیف در شمار فضلا و علما بود.

وی به سال ۱۲۸۰ از اصفهان به نجف اشرف رفت تا نزد شیخ انصاری - ره - ساگر دی کند. وقتی به کربلا رسید، شیخ - قدس سره - فوت کرد. اما سید از تصمیم خود برای حشر به نجف اشرف منصرف نشد. به آنجا مسافرت و نزد فقها و علمای آن روز ساگر دی کرد. هم‌چنین به تدریس و تربیت طلاب نیز پرداخت. او از شاگردان و اصحاب خاص شیرازی مجدد - قدس سره - بود. استادش به سامراء مهاجرت کرد ولی سید صدر در نجف اشرف ماند و به کار علمی خود ادامه داد. پس از وفات مرحوم شیرازی، مرجعیت و رعایت شیعه به سید صدر منتقل شد. وی در دوازدهم جمادی الاولی سال ۱۳۳۸ هـ درگذشت و در جوار جدش موسی بن جعفر (ع)، در آرامگاه خانوادگی خاندان صدر، دفن شد. فرزندان او: پس او، وی چهار فرزند به جای ماندند که همگی آیت علم و محاسن تالاق و تقوی به‌شمار می‌روند.

۲- آیه الله سید محمد صدرالدین صدر

۱- آیه الله سید محمد مهدی صدر

۴- آیه الله سید حیدر صدر

۳- آیه الله سید محمد جواد صدر

۳- سید حیدر صدر: سید جلیل بزرگوار ارجمنند، پرچم‌دار تحقیق، نابغه‌ی دهر، نادره‌ی عصر، زاهد، عالم و عامل. همراه پدر خود در سال ۱۳۱۴ به کربلا هجرت کرد و مقدمات علوم عربی را نزد شماری از فضلا آموخت. سپس نزد پدرش سید اسماعیل صدر، و سید حسین فشارکی و آیه الله مرحوم حائری یزدی درس خارج خواند. در آغاز جوانی در شمار علمای انگشت‌نمای لبنان شد. وی - ره - در شب پنج‌شنبه ۲۷ جمادی الثانی ۱۳۵۶ در کاظمیه درگذشت و در آرامگاه خاندان صدر دفن شد.

فرزندان او: از سید حیدر صدر - ره - دو پسر و یک دختر باقی ماند که هر کدام آنان گوهری ارزشمند و در علم و تقوی کم‌نظیرند:

الف - حجه الاسلام والمسلمین سید اسماعیل صدر - ره - در کاظمیه در ماه مبارک رمضان سال ۱۳۴۰ به دنیا آمد. مقدمات و سطح عالی را نزد علمای کاظمیه آموخت. در سال ۱۳۶۵ به نجف اشرف هجرت کرد. استادش آیه الله شیرازی به او اجازه اجتهاد داد. سپس به درخواست برخی از مؤمنین کاظمیه به شهر خود رفت و به تدریس و ترویج دین پرداخت. وی آیت اخلاص و دفاع از حقوق مظلومان و فخر شیعه بود.

کتاب‌هایی در فقه، اصول، تفسیر و رجال نوشته که جز یک جلد تعلیقه بر قانون‌گذاری کیفری اسلام و تفسیر جزء اول قرآن چیز دیگری چاپ نشده است.

وی در ذی‌حجه سال ۱۳۸۸ درگذشت و در نجف اشرف در آرامگاه مرحوم آیه الله سید عبدالحسین شرف‌الدین دفن شد.

ب - آیه الله العظمی، عامل انقلاب اسلامی در عراق، شهید سید محمد باقر صدر - قدس سره -

ج - علویه فاضله آمنه، معروف به «بنت الهدی». وی سیده‌ی جلیله، عالمه‌ی فاضله، عارفه‌ی عابده و مذهبیه‌ی تقیه بود. در سال ۱۳۵۶ در کاظمیه به دنیا آمد و در حمایت علم و تقوی و فضیلت رشد کرد. علوم عربی و مقدمات کلام و فقه و اصول را نزد برادر شهید خود آموخت، تا جایی که از مفاخر نویسندگان شد. حزب بعث مزدور ظالم، نزدیک آخرین دستگیری برادر شهیدش او را توسط عمال خائن خبیث خود شهید کرد.

مادر شهید صدر. مادر بزرگوار این شهید، سیده عابده صالحه تقیه زاهده، دختر مرحوم آیه الله شیخ عبدالحسین آل یاسین است. پدر و برادرش همگی از آیات عظام و اکابر علمای اعلام هستند، رضوان الله علیهم الاجمعین.

آیه الله العظمی شهید صدر

علامه اندیشمند، مخیر عصر و اعجوبه‌ی دهر، حامی کبان دین و از بین برنده‌ی آثار مفسدین، فقیه اصولی و فیلسوف مسلمان، از مراجع مسلمانان در نجف اشرف، که انقلاب اسلامی را در عراق به وجود آورد، و تا زمان شهادتش آن را رهبری کرد.

شهید صدر در ۲۵ ذی القعدة ۱۳۵۳ هـ در کاظمیه به دنیا آمد. پس از درگذشت پدرش تحت حمایت مادر و برادر خود سید اسماعیل صدر تربیت شد. از آغاز کودکی علانم نبوغ و هوس سرشار در او پید بود. در یازده سالگی منطق را آموخت و رساله‌ای در منطق نوشت که در آن بر برخی از کتاب‌های منطقی خرده گرفت. بسیاری از مباحث سطوح عالی را بدون استاد فر گرفت. در دوازده سالگی نزد برادرش - مرحوم سید اسماعیل - در کاظمیه، «معالم الاصول» را خواند و از هوس سرشاری که داشت بر صاحب معالم ایرادهایی وارد می کرد که در کفایه وارد شده است. در سال ۱۳۶۵. از کاظمیه به نجف اشرف مهاجرت و نزد دو تن از علمای بزرگ آن جا آیه الله شیخ محمد رضا آل یاسین و آیه الله سید ابوالقاسم خویی سزگردی کرد. برادرش مرحوم سید اسماعیل صدر می گفت: برادرمان در اوان بلوغ، به جاهای بلندی رسید. شهید گرانمایه در سال ۱۳۶۵، در درس استادش آیه الله العظمی خویی، در فقه و اصول حاضر شد و تحصیلات اصولی خود را در سال ۱۳۷۸ و تحصیلات فقهی را در سال ۱۳۷۹ به پایان رساند. همه‌ی دوران تحصیلش از آغاز تا پایان حدود هفده یا هجده سال بود. و این مدب، علی‌رغم کوتاهی زمانش، در واقع بسیار وسیع بود؛ زیرا شهید صدر در هر روز شانزده ساعت به تحصیل علم می پرداخت؛ از زمان بیداری از خواب در روز قبل تا زمان خواب در روز بعد در راه رفتن و نشستن و ایستادن هم چنان در مطالعه و اندیشه بود. شهید صدر در سال ۱۳۷۸، روز سه شنبه ۱۲ جمادی الثانی، به تدریس خارج اصول پرداخت و دور اول آن را در روز سه شنبه ۱۲ ربیع الثانی ۱۳۹۱ تمام کرد. آخرین کلماتش این است: «و بهذا تنتهی الکلام فی هذا التسه. و به انتهی الکلام فی مبحث التعادل و التراجیح. و به انتیه هذه الدور من علم الاصول». شهید صدر در سال ۱۳۸۱ تدریس خارج فقه را به شیوه «عروذونقی»، آغاز کرد.

جایگاه علمی برجسته‌ی شهید صدر

مباحث علمی شهید صدر از یک سو با دقت بسیار و عمق کم نظیری که دارد و از سوی دیگر با گستردگی و شمول همه جانبه‌ی مسائل مورد بحث، ممتاز و متمایز است. علاوه بر این از ممیزات علمی بکر شهید صدر این است که مباحث وی به آن حوزه از مباحث

فقهی و اصولی که میان علمای آن روز نجف اشرف معمول بود منحصر نمی‌شد بلکه دیگر افق‌های فکری مانند فلسفه‌ی اسلامی، اقتصاد، منطق، اخلاق، تفسیر و تاریخ را نیز در بر می‌گرفت و در هر زمینه از آن‌ها مباحثی عمیق و فراگیر بود. در علم اصول می‌توان گفت مرحله‌ای که سطح مباحث اصولی، توسط شهید صدر به آن رسید، دوره‌ی چهارم از دوره‌های این علم و تحولاتی که این علم - بنا به تعریفی که شهید صدر در کتاب «المعالم الجديدة للاصول» - پشت سر گذاشته است محسوب خواهد شد. زیرا شهید صدر دوره‌هایی را که علم اصول گذرانده تا به مراحل مشخصی از تمایز رسیده، به نحوی تقسیم‌بندی کرده است که بتواند حد فاصل میان دو عصر باشد. در علم فقه هم ابداعات و نوآوری‌هایی دارد که کم از نوآوری‌های وی در علم اصول نیست. مباحث فقهی وی در چهار مجلد به نام «بحوث فی شرح العروه الوثقی» چاپ شده است که حاوی تحقیقاتی بس دقیق و نو است. در بسیاری از مباحث دیگر مانند فلسفه، منطق، اقتصاد و اخلاق نیز پژوهش‌گری دقیق و کم‌نظیر بود.

تألیفات

- ۱- فذک فی التاریخ، چاپ ۱۳۷۴ هـ
- ۲- غایه الفکر فی علم الاصول، یک بخش از آن در ۱۳۷۴ چاپ شده است. شهید صدر در اول این بخش گفته که تألیف این کتاب را از سه سال پیش آغاز کرده است.
- ۳- فلسفتنا، چاپ ۱۳۷۹
- ۴- اقتصادنا، چاپ ۱۳۸۱ در دو جلد
- ۵- المعالم الجديدة فی للاصول، چاپ ۱۳۸۵، برای دانشکده اصول دین نوشته شده است
- ۶- الأسس المنطقیه للاستقراء، چاپ ۱۳۹۱
- ۷- البنک اللاربوی فی الاسلام، قبل از الأسس المنطقیه للاستقراء چاپ شده است
- ۸- المدرسه الاسلامیه. دو بخش از آن تألیف شده است:
- الف - الانسان المعاصر و المشکله الاجتماعیه
- ب - ماذا تعرف عن الاقتصاد الاسلامی
- ۹- بحوث فی شرح العروه الوثقی. چهار جلد نوشته شده و تاریخ اولین چاپ از اولین جزء آن سال ۱۳۹۱ است
- ۱۰- دروس فی علم الاصول، در سه حلقه
- ۱۱- بحث حول المهدی

۱۲- بحث حول "ولایه"

۱۳- الاسلام یعود الحیاد. شش جزء از این کتاب در ۱۳۹۹ به مناسبت پیروزی انقلاب اسلامی ایران نوشته شده است

۱۴- بحث فی المرجعیه الصالحه و المرجعیه الموضوعیه

۱۵- التتائوی الوضحه. رساله‌ی عملیه است که یک جزء از آن را نوشته و در چاپ دوم مقدمه‌ای به نام «موجز فی اصول الدین» به آن افزوده که در آن بحث کوتاه و مفیدی به عنوان «نظره عامه فی العبادات» آورده است.

۱۶- تعلیقته رساله عملیه آیه العظمی الحکیم، به نام «منهاج الصالحین»

۱۷- تعلیقته‌ای بر صلوٰه الجمعه از کتاب شرایع، هنوز چاپ نشده است

۱۸- تعلیقته‌ای بر رساله عملیه مرحوم آیه الله العظمی شیخ محمدرضا آل یاسین، به نام «بلنه الراغبین». این تعلیقته را در هفده سالگی نوشته و هنوز چاپ نشده است

۱۹- تعلیقته بر ماسک حج استادش آیه الله العظمی خویی که چاپ نشده است. شهید صدر این کتاب را به هنگام تشرّف به حج نوشته است

۲۰- موجز احکام الحج، که رساله عملیه حج است

سخن آخر این که شهید صدر از آن گروه اندیشمندان سنتی نبود که فقط به مباحث معمول عین علمای گذشته می‌اندیشند؛ بلکه وی عالم به زمان خود و طیب روح بود که در کتاب‌هایش بیماری‌های جامعه کنونی را مدلوا می‌کرد. با مشکلات و درد و رنج‌ها و آرزوهای ملت مسلمان همراه و هم‌کام بود، در کتاب «فلسفتنا» با فلسفه‌های مادی جدید به نزاع برخاست و در کتاب «الأنس المنطقیه للاستقراء» با منطقی استوار و محکم ثابت کرد که من ایمان به علم جدید و تحریه و بین ایمان به خداوند ملازمه وجود دارد. در کتاب «اقتصادنا» همراه با ارائه‌ی جایگزین اسلامی، با اصول اقتصادی جدید کافران، معارضه کرد و در مکاتبات مربوط به مسائل اقتصاد، هنگامی که گروهی از مسلمانان کویت درباره‌ی سیودی تأسیس بانک بدون ربا از وی نظر خواستند. کتابی در بانک بدون ربا نوشت. و هنگام پیروزی اسلام در ایران شش کتاب نوشت تا نیازهای فکری جدیدی را که در ایران به دنبال پیروزی انقلاب، برای مسلمانان پیدا شده بود جواب بدهد. و نوشته‌هایی دیگر که دلالت دارد بر این که شهید صدر به زندگی و نیازهای مسلمانان، با دقت و درایت فراوان توجه داشت.

بازداشت‌ها

شهید صدر چهار بار توسط رژیم ستم‌گر کافر ضد دین بحث بازداشت شد:

- الف - سال ۱۳۹۲، که به احتمال قوی در ماه رجب یا اواخر جمادی الثانی بود
- ب - سال ۱۳۹۷، در ماه صفر و در پی انتفاضه‌ی اربعین
- ج - سال ۱۳۹۹، در شانزدهم یا هفدهم رجب (به حسب اختلاف در هلال ماه آن موقع)، و همان روز آزاد شد
- د - و سرانجام در ساعت دو و نیم بعد از ظهر روز شنبه ۱۹ جمادی الاولی ۱۴۰۰

شهادت

خداوند، عزّ شأنه، برای این ستاره چنین مقدر کرده بود که در بازداشت‌گاه‌ها و زندان‌های ظالمان ستم‌گر، غروبی خونین داشته باشد تا به صورت خورشیدی درخشان در آسمان تعلیم و تعلم پایدار بماند. ثمره‌ی این رویارویی شجاعانه میان شهید صدر - قدس سره - و حکومت ستم‌پیشه‌ی عراق عبارت بود از دفاع از مذهب، اعلاّی کلمه الله و حمایت از دولت حقّی که خداوند نور آن را از سرزمین ایران تاییده بود به گونه‌ای که نامه‌ها و تلگراف‌هایی میان او و رهبر انقلاب، امام خمینی، قدس الله نفسه الزکیه؛ مبادله شد و گرگ‌های حاکم بر عراق را برانگیخت تا پیکر پاکش را بدرند. پس از مراقبت‌های شدید و بازداشت‌های درازمدت، برای آخرین بار او را بازداشت کردند اما این بازداشت چندان طولانی نبود. پس از چند روز جنازه‌اش از بغداد به نجف اشرف برگشت. جنازه‌ای که با خود نمادی از غم و رنج داشت. و مردم دانستند که سید صدر، شهید و مظلوم و غریب از میانشان رفته است: بر همان راه که جدش حسین سید الشهداء رفت. تا در دل و جان مؤمنان مایه‌ی عبرت باشد. فالسلام علیه ولد و یوم یبعث حیّاً.

یادداشت نویسنده

سلام و صلوات بر بهترین آفریدگان؛ محمد (ص) و خاندان پاک و مطهرش. این کتاب را به این هدف نمی‌نویسم تا از مباحث اصول فقه، آن گونه بحث کند که در تحقیقات ویریدی اصولی بحث می‌نمود و نیز به این هدف نمی‌نویسم تا بیانگر دیدگاه‌های اصولی خود من؛ به صورتی دقیق و استدلالی همراه با تطبیق و مقایسه‌ی آن‌ها با سایر دیدگاه‌های موجود - آن گونه که در کتب اصولی سطوح بالا و دروس خارج مرسوم است - باشد. هدفی که دنبال می‌کنم عبارت است از ارائه‌ی علم اصول به صورت ابتدایی و ساده برای مبتدیان این علم. از این رو در همه‌ی حتی کتاب سعی کردم تا کتاب در سطح همین هدف تدوین شود. علاوه بر این کوشیدم تا علاقه‌ی گروهی را که به هدف یافتن معلوماتی عمومی در علم اصول از خواندن این کتاب؛ به آن دل بسته‌اند در نظر داشته باشم. بنابراین در مقام توضیح مباحث راهی را انتخاب کردم تا این هدف محقق شود.

این کتاب، حلقه‌ای است از همان سه حلقه‌ای که برای آماده‌سازی و ارائه‌ی مطالب علم اصول، به نحو تدریجی، تدوین شده است. هر حلقه از آن سه حلقه، حاوی مطالب کاملی از علم اصول است هر چند که از نظر سطح ارائه‌ی مطالب، گوناگون باشد. در این حلقه، قصد داریم «تصورات» علمی عمومی از نظریات اصولی ارائه دهیم و غالباً تلاش کرده‌ام تا وارد مناقشات و استدلالات و احتجاجات نشوم.

دانشجو با فرا گرفتن کامل این حلقه، آماده می‌شود تا آن نظریات را به صورت «تصدیقی» در حلقه‌ی دوم - که تصورات ارائه شده در حلقه‌ی اول را همراه با بحث تصدیقی کوتاهی از هر نظریه ارائه می‌دهیم - فرا گیرد.

اما حلقه‌ی سوم، سطح سوم از دروس مقدماتی علم اصول را ارائه می‌دهد. دانشجو در این حلقه، نظرات اصولی^۱ در چهارچوب اقوال و دیدگاه‌های متفاوت و مخالف، همراه با دلایل طرفین، خواهد آموخت.

۱- منظور از تصورات و تصدیقات در اینجا عبارت است از: داشتن اطلاعاتی کلی و برداشتی عمومی از مباحث اصول و تطبیق آن اطلاعات، کلی و مفاهیم بر مصادیق خارجی و مسایل مبتلابه و عینی فقهی.

در ساختار کلی و شاکله‌ی مشترکی که برای هر سه حلقه ترسیم کرده‌ام، توجیهاتی وجود دارد که با اهداف مورد نظر از نوشتن این حلقه و دیگر حلقه‌ها؛ مرتبط است. از این موضوع، ان شاء الله تعالی، در حلقه‌های بعدی سخن خواهیم گفت.

محمد باقر صدر

۱۴ جمادی الثانی ۱۳۸۵ ق - نجف اشرف

www.ketab.ir